

'חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום, אלו הן: שעשאני ישראל /] שלא עשני גוי], שלא עשאני אשה...'. זמנן של ברכות אלו הוא כל היום, שלא כשאר ברכות השחר שזמנן בבוקר (ע' משנ"ב עא סק"ד). ויש לעיין כשלא בירך במשך היום, האם מברכן בלילה. ובשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח ח. וע"ש בח"א י"ד נד) כתב שזמנן כל היום אבל בלילה אין לברכן. והקם בלילה לאחר חצות מברך קודם עלות השחר.

*

'אל תקרי מה אלא מאה' –

'... דעיקר השורש לאדם שיהיה בהכנעה גדולה ושפל בעיני עצמו ובמה נחשב, ואז יכול לפעול במעשיו כמו בזמן המקדש. וזה הרמז מאה ברכות נגד מאה אדנים שהיו במקדש. וזה פירוש הגמרא 'אל תקרי מה אלא מאה', רצה לומר כאשר תהיה במדרגת 'מה' בהכנעה, תתקן גם כן מאה האדנים, שתפעול במעשיך כמו בזמן המקדש' (מתוך נועם אלימלך ריש חיי שרה). ע"ע שם פרשת תולדות.

'אל תקרי מה' – בלתי אפשרי שתבוא למדריגת עניויות להיקרא 'מה' – 'אלא מאה' – דהיינו באופן שתוכל לברך מאה ברכות בכל יום בלי שום מחשבה זרה, ואז תהיה במדריגת 'מה' (שם, ליקוטי שושנה עה"פ ירונו וישמחו).

*

מובא בספר הרוקח (שכ) רמז על מאה ברכות: האלף לך שלמה שהרי אמרו (בחולין פז). החוטף ברכה מחברו נותן לו י' זהובים [וסימנך]: 'עשרה זהב משקלם... ברוך ה' אלקי אדני אברהם', הרי למאה ברכות אלף זהובים. ויש לבאר המשך הכתוב: ומאתים לנטרים את פריו – ביום השבת חסרים לפי החשבון עשרים ברכות, וממלאם במיני פירות ומגדים, הרי לנטרים את פריו יש עוד מאתים זהובים, כלומר עשרים ברכות חסרים. ותקנה נוספת יש עפ"י מה שכתבו הפוסקים היושבת בגנים – זוהי כנסת ישראל היושבים בבתי כנסיות (כמו שדרשו במדרש רבה), חברים מקשיבים לקולך השמיעני – שמתכוונים לצאת בברכות ששומעים מחבריהם בשעה שעולים לקרוא בתורה והם עונים 'אמן', גם בזה ממלאים מאה ברכות (תשובה מאהבה ח"ב רלו, בשם הג"ר שמעלקא מניקלשבורג).

דף מד

על זיהוי החלזון וצביעת תכלת בזמן הזה – ע' בספרים המצוינים בקונטרס שבסוף הספר, פרק שמיני ב.

'אמר רבי נתן: אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעולם הזה ולעולם הבא...'. במסכת קדושין (לט:): מבואר שנחלקו תנאים האם נותנים שכר מצוה בעולם הזה אם לאו. ונראה שרבי נתן דאמר כסתם משנה

שם שמטיבים לו בעולם הזה, דלא כרבי יעקב. [ואף לפי מה שפרש"י שם שלאביי אף מתני' דהתם כרבי יעקב ו'מטיבין לו' היינו מתקנינים לו יו"ט לעולם הבא ע"י פריעת עונש בעולם הזה, אולם משנת 'אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז' חולקת על רבי יעקב, ע"ש. ורבי נתן סובר כאותה משנה].

ובשפת אמת כתב שאמנם אין שכר מצוה בעולם הזה אבל כאן השכר הוא שמצילתו מן החטא. ועל זה נאמר 'שכר מצוה מצוה'. וקשה שהרי לדברי רבא (בסוטה כא) אין מצוה מצלת מיצר הרע אפילו בזמן שעוסק בה. ואף לרב יוסף שם, דוקא כשעוסק ולא כשציצת בבגדו ובא להסירה. אך י"ל בדוחק שמ"מ המצוה מסייעתו שלא יחטא, וכמו שאמרו לעיל על המסובב במצוות 'הכל בחיזוק שלא יחטא'. ובפרט בענין המסוים של אותה מצוה.

ומאמר רבי יהושע בן לוי (בע"ז ג.) 'היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם' – כרבי יעקב. וכבר כתב המאירי (שם) 'עיקר הענין ופנת הדת להשלים ביניהם (- בין שתי הדעות הללו) לומר שאף בעולם הזה יש שכר אלא שהוא מתערב לקצת סיבות, ונמצא עיקרו צפון לעולם הבא'.

'אין לך כל מצוה קלה... צא ולמד ממצות ציצית'. משמע שקראה לציצית 'מצוה קלה', והרי היא שקולה ככל המצוות. ואין לומר על שום שאין בה חסרון כים [כענין שאמרו לענין מצות סוכה בע"ז ג, ובשילוח הקן - בחולין קמב.] - שהרי תכלת דמיה יקרים.

ואפשר שאותו אדם שהיה זהיר בציצית היינו להסתכל בה, וזוהי 'מצוה קלה' - וכדברי ספר חרדים שהסתכלות בציצית ענף מצוה היא, משום וראיתם אתו. ובזכות זאת באו לו הציציות על פניו, כיון שהיה זהיר לראותן ולנשקן (עפ"י שפת אמת).

ורש"י פרש 'מצוה קלה' שהיא עשה בעלמא ואין בה עונש (עמהרש"א). ועוד י"ל שהיה זהיר ללבוש בגד בן ארבע כנפות, וזהירות זו אינה חיוב מן הדין כמו שאמרו לעיל, והיא שהצילתו מן העבירה. ועוד י"ל שלכך נקראת 'מצוה קלה', לפי שאין בה טירחה ונקל לעשותה, שהרי קונה תכלת פעם אחת ומקיים בה מצוות שנים הרבה. ועוד, אותו אדם ששגר ארבע מאות וזו והלך לכרכי הים, ודאי דמי התכלת אינם דבר קשה עבורו להוציאם, והריהי 'מצוה קלה' בשבילו.

'אמרה לו: רבי, צוה עלי ויעשוני גיורת'.

'... ושאר יחידים ששבים יש להם יכולת להשיב רק הנפשות התלויות בהם [ובאותו כח ששבים], כאותו תלמיד במנחות שעל ידי תשובתו עורר גם כן הרהור תשובה באותה אשה שהיתה שייכת לו, שהרי נעשית אחר כך אשתו...' (מתוך צדקת הצדיק קנט).

'טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית, מיכן ואילך חייבת. תניא נמי הכי, הדר בפונדקי בא"י והשוכר בית בחו"ל כל שלשים יום פטור מן המזוזה...' הנה במזוזה נחלקו דעות האחרונים כשבדעתו לשכור ליותר משלשים יום, האם חייב לקבוע מזוזה מיד אם לאו (ע' יו"ד רפו, כד בפתחי תשובה). ויש לומר שהוא הדין לציצית, שהרי השוים בגמרא אהרדי.

ואם כי מפשט לשון הפוסקים משמע שאפילו ששאל לזמן מרובה אינו חייב להטיל ציצית עד שלשים יום, אך גם במזוזה כן משמע ואעפ"כ לכמה אחרונים חייב (וכן נקט בשו"ת דובב משרים ח"א יב. ואולם באג"מ (יו"ד קעט) נקט לעיקר הדין שא"צ רק משום חומרא).

והטעם לחייב מיד, כי י"ל שלאחר שחייבו חכמים נקבע הדין ששאולה לאחר ל' נחשבת כשלו להתחייב בציצית. והרי כבר עתה היא שאולה לשלשים יום. וע' במאירי שבת קמח. וצ"ע.

'אבל השוכר בית בארץ ישראל עושה מזווה לאלתר משום יישוב דא"י'. רש"י פרש כדי שתהא הארץ מיושבת כשיקבע מזווה מיד, שכיון שאינו רשאי ליטלה כשיוצא מהבית, הלכך בקושי יצא ממנו מפני טורח מזווה אחרת. ואפילו יוצא, ישכרנו אחר מהרה כשימצאנו מזומן במזווה. (נראה שאין הכוונה רק על טורח המזווה וזימונה כשלעצמה, שנראה זה כדבר קטן לשוכר או לעובר מדירה לדירה, אלא תקנו רז"ל לקבוע מזווה מיד כדי שבני אדם יתיחסו לדירורין בא"י בקבע ולא כענין חולף). ובשפת אמת פרש משום שהמזווה מהוה שמירה לבית ממזיקין, לכך משום ישוב הארץ לא הניחו כלל בית בלא מזווה, שלא יהא בלא שמירה. ויש מפרשים 'משום ישוב א"י' – כיון שהישיבה בארץ מצוה, הרי בכל יום שדר שם מקיים מצוה הלכך נחשבת הישיבה לקבע, משא"כ בחו"ל עד שלשים יום הישיבה נחשבת עראית (עפ"י דעת כהן קעט; תועפות ראם על היראים ת,ל).

'אלא מאן דלית ליה תרי מצות חד מצוה נמי לא ליעביד?! הרמב"ם מונה (בספר המצוות עשין יב ג) תפלין של ראש ושל יד לשתי מצוות, כפשט הלשון כאן. וכן דעת הסמ"ג (עשין כא כב) והחינוך (תכא תכב). אבל לדעת בה"ג במנין המצוות אינן נחשבות אלא אחת, שענין אחד הן, למען תהיה תורת ה' בפנינו, וכל הכתוב בזה כתוב בזה (עפ"י השגות הרמב"ן לסהמ"צ ט). ולדברי הכל שמונה עשין שאמרו כאן אינן נמנות כמצוות מיוחדות, שלא נכפלו הציוויים אלא לחזק הענין (עפ"י ספר המצוות שרש ט).

(ע"ב) זבח ונסכים – הבא מנחה ואח"כ הבא נסכים'. משמע ש'נסכים' הכתובים במקרא זה הכוונה לזין, ולא לשמן [אעפ"י שיתכן בשאר מקומות ש'נסכים' קאי גם על השמן המתנסך וניצוק על הסולת, כמו שהאריך בתוס' יום טוב להלן פ"ט מ"ד]. ויש לעיין מדוע שינה הכתוב לכתבם בלשון רבים, ולא עשה כן בזבח עולה ומנחה. ואפשר שרמזו כאן על ניסוך המים הבא עם מוספי החג האמור בפרשה.

'הני פרים וכבשים דהיכא, אילימא דחג כמשפט' 'כמשפט' כתיב בהו. אלא דראש חדש ועצרת...' הנה בכל הפרשה (בפינחס) נאמר לכבש האחד, לשבעת הכבשים, ואילו בראש חדש לא סיים 'לשבעת הכבשים' – מרמז הכתוב למה שלימד לנו יחזקאל במוספי ראש חדש (כמו שדרשו בסמוך) שאפילו לא מצא אלא כבש אחד מביא אותו. לכן אמר רק לכבש האחד ותו לא. וכן לענין הפרים; בראש חדש ובפסח ובשבעות נאמר לפר האחד ואינו מסיים 'לשני הפרים', ורק בחג הסוכות בלבד נאמר לפר האחד לשלשה עשר פרים. וכן לאיל האחד – לשני האילים. משום ששם נאמר 'כמשפט' 'כמשפט' (עפ"י משך חכמה פינחס כח, יא-יג). לכאורה אין שום הבדל בין מוספי ראש חדש למוספי פסח ועצרת, שבשלתם אין מנין הכבשים מעכב. ואם כן צריך לבאור מדוע שינה הכתוב בר"ח לבדו שלא לכתוב 'לשבעת הכבשים'.

'דחומש הפקודים' – כן הוא ניקודו (עפ"י המשנה כת"י קויפמן).

יש מהראשונים שקראו לחלזון 'תולעת' (ערש"י סנהדרין צא. ועוד. ע"ע פירוש המשנה לרמב"ם כלים יב,א).
בדורות האחרונים הועלו מספר השערות באשר לזהות החלזון, ויש שנהגו בצביעת התכלת למעשה.

דף מד

- עז. א. טלית שאולה, האם חייבת בציצית?
ב. בית שאינו שלו, האם חייב במזוזה?
ג. תפלין של יד ושל ראש, האם מעכבות זו את זו?
- א. אמר רב יהודה: טלית שאולה, כל שלשים יום פטורה מן הציצית. מיכן ואילך חייבת.
א. מדאורייתא פטורה לגמרי, שנאמר כסותך, וחכמים חייבו לאחר שלשים לפי שנראית כשלו (עפ"י תוס' ועוד).
ב. המטיל ציצית עד שלשים יום ומברך – לא הפסיד, ויכול לצאת בה לרשות הרבים בשבת (עפ"י אחרונים, מובאים במשנ"ב יד,ג). ובכף החיים (יד,ד. וע"ש יא,כג וצ"ע) נקט על פי השלחן-ערוך שאין לברך עליה [ובטלית המיוחדת למצוה יש יותר סברא לברך, שודאי השאילו לצורך כן, בדומה למשאל טלית מצויצת. ע' ערוה"ש יד,ח ט].
- ב. הדר בפונדק; כל שלשים יום פטור מן המזוזה. מיכן ואילך חייב.
השוכר בית; בחו"ל כל שלשים יום פטור. מיכן ואילך חייב. בארץ ישראל – עושה מזוזה לאלתר משום ישוב ארץ ישראל.
א. התוס' נסתפק האם הדר בית שאינו שלו פטור ממזוזה מדאורייתא אפילו לאחר שלשים, או שמא חייב, ורק עד שלשים פטור משום שאינו 'בית דירה' שלו.
ב. נחלקו הפוסקים כששוכר בית ליותר משלשים יום, האם קובע מזוזה מיד אם לאו (ע' פ"ת יד,ג).
ג. תפלה של יד אינה מעכבת של ראש, ולא של ראש את של יד. בין שיש לו שתיהן בין שאין לו אלא אחת.

- עח. א. מנחת נסכים והנסכים – מה מהם קרב ראשון? האם הם מעכבים זה את זה?
ב. האם יש חילוק בין מנחת נסכים הבאה עם הזבח לזו הבאה בפני עצמה?
- א. מנחת נסכים הבאה עם הזבח, הריהי קרבה לאחרינו ולאחריה קרבים הנסכים (עלה ומנחה).
מנחת נסכים הבאה בפני עצמה, כגון שהביא זבח לבדו ולאחר זמן הביא מנחת נסכים, לדברי חכמים הריהי קרבה לפני הנסכים, שיש להשוותה למנחה הבאה עם הזבח. ולדעת רבי הנסכים קרבים קודם, שהם עדיפים לפי שנאמרת עליהם שירה.
א. מסתבר שזה דוקא בקרבנות ציבור, אבל מנחת נסכים של היחיד הבאה בפני עצמה, אפילו לרבי המנחה קודמת, שהרי לא מצינו אצל יחיד שירה בנסכים, אפילו באים עם הזבח (זבח תודה).
ב. מהרמב"ם (תמידין טו,יא. ע"ש במפרשים. וע"ע זבח תודה; ברכת מרדכי ח"א כח) מבואר שהלכה כרבנן.

- ב. כמה חילוקים יש בין מנחת נסכים הבאה עם הזבח לבאה בפני עצמה; – לענין סדר ההקרבה לדעת רבי, וכנ"ל.
 לענין הקרבה בלילה; מנחת נסכים הבאה בפני עצמה אפשר להקריבה בלילה (מנחתם ונסכיהם – אפילו בלילה. עפ"י תמורה יד: ערש"י ותוס').
 וכן לענין שירה, נסתפקו (בערכין יב.). האם מנחת נסכים הבאה בפני עצמה, נאמרת שירה עליה (כזו הבאה עם הזבח) אם לאו.

דפים מד – מה

- עט. אלו מהדברים דלהלן מעכבים זה את זה ואלו אינם מעכבים?
 א. קרבנות המוספים של חג הסיכות (ושל פסח).
 ב. מוספי ראש חדש.
 ג. מוספי עצרת.
 ד. הקרבנות הבאים עם הלחם בעצרת.
 ה. מוספי עצרת (האמורים בחומש הפקודים) והקרבנות הבאים עם הלחם (בתורת כהנים) – האם מעכבים אלו את אלו.
 ו. קרבנות העולה והחטאת הבאים עם הלחם (שבעת כבשים, פר ושני אילים, ושעיר) – והלחם.
 ז. שני כבשי שלמים והלחם.
 א. מוספי החג – כולם מעכבים זה את זה (כמשפט; כמשפטם. וביום הראשון נאמר יהיו. תוס').
 כן פשט הסוגיא כדעת והראב"ד. ואולם מדברי הרמב"ם (תמידין ח) משמע שהמוספים אינם מעכבים זה את זה (בבאור הסוגיא לשיטתו, ע' בחזו"א לג, יט. וע"ע זבח תודה).
 [לדעת ר' יהודה (בסוכה מז) פרי החג אינם מעכבים זה את זה, לפי שמתמעטים והולכים. וחכמים שם חלקו על דבריו].
- מוספי הפסח אינם מעכבים אלו את אלו, שאפילו נמצאת רק בהמה אחת – קרבה. ואולם אם כולם מצויים – מעכבים (תוס' עפ"י ספרי. וכ"ה ברש"י ביחזקאל).
- ב-ג. מוספי ראש חדש אינם מעכבים אלו את אלו, שאפילו לא נמצא אלא קרבן אחד – קרב. ומכל מקום ככל שניתן לחזר להביא יותר – מחזירים. אם מצויים כולם, הריהם מעכבים זה את זה.
 וכן הדין למוספי עצרת.
 נראה שהוא הדין לשאר המוספים, כגון בר"ה ויוהכ"פ (עתוס'). וכפשט המשנה להלן מט. 'זלא המוספין מעכבין זא"ז').
 ומוספי שמיני עצרת, נראה ששויים למוספי החג שכתוב בהם כמשפט (זבח תודה. וצ"ע בלשון התוס' ד"ה אלא).
 אם אין אפשרות להביא את כל המוספים עם נסכיהם אלא או את כולם ללא נסכים או את חלקם עם נסכיהם, לדעת חכמים (דמתני'). וכן אפשר לפרש בדעת תנא דברייתא. עפ"י תוס', קרבים כולם ללא נסכים. ולדברי רבי שמעון – יביא אפילו רק פר אחד ונסכים.
 אם אין לו אפשרות אלא או המוספים כולם ללא תמיד של בין הערבים, או תמיד – צ"ע. עתוס'.

ד. הקרבנות הבאים בעצרת, האמורים בתורת כהנים (בסדר 'אמור אל הכהנים'), מעכבים אלו את אלו (יהיו עלה).

אמנם בגמרא אין מפורש אלא לגבי שני האילים שמעכבים זה את זה, אך התוס' (בד"ה אלא דר"ה) כתבו שהוא הדין לכבשים.

ואולם מדברי הכס"מ בפירוש דברי הרמב"ם (תמידין ת, יט) נראה שרק האילים מעכבים, אבל שבעת הכבשים אינם מעכבים זה את זה (וע' גם בחו"א לג, יט).

ה. המוספים שבחומש הפקודים והקרבנות האמורים בתורת כהנים – אינם מעכבים אלו את אלו (כפי שפרשה הגמרא דברי המשנה 'האילים... אין מעכבים זא"ז').

ו. הפר והאילים והכבשים והשעיר אינם מעכבים את הלחם ולא הלחם מעכבם. [אבל הקרבנות עצמם מעכבים אלו את אלו, כאמור. וכן שתי הלחם מעכבים אחד את השני, כדתנן לעיל כו.].

ז. לדברי רבי עקיבא, הלחם מעכב את הכבשים, שאם אין לחם אין קרבים כבשים, ואין הכבשים מעכבים את הלחם, שאם אין כבשים קרב הלחם לבדו (יהיו – אלחם קאי. ולרבא מו:): שתי הלחם הוקשו לביכורים שנאמר ממושבתיכם תביאו לחם... בכורים לה' – מה ביכורים באים בפני עצמם אף לחם).

ואם יש כבשים ולא הביאו אלא הלחם לבדו – ע' שפ"א מו:

לדברי רבי שמעון בן ננס, וכן דעת רבי שמעון (בן יוחאי) – הכבשים מעכבים את הלחם (יהיו – אכבשים) והלחם אינו מעכב את הכבשים. [לבן ננס, הטעם הוא שכן מצינו במדבר שקרבו כבשים ללא לחם. ולר"ש – מפני שהכבשים מתירים את עצמם. לא כן הלחם, אין מי שיתירנו].

הרמב"ם (תמידין ת, טו) פסק כר' עקיבא (ע' הטעם בכס"מ, ובחו"א לב, ד), והראב"ד פסק כר"ש.

דף מה

- פ. א. אלו דברים בספר יחזקאל נראים כסותרים לדברי תורה, וכיצד פרשום חכמים?
ב. האם קרבו קרבנות מילואים בבנין בית שני כדרך שקרבו בימי משה?
ג. מה כוונת הכתוב ביחזקאל ואיפה לפר ואיפה לאיל ולכבשים כאשר תשיג ידו ושמן הזן לאיפה?
ד. האם הקריבו ישראל במדבר את הקרבנות דלהלן? שתי הלחם; שני כבשי עצרת; שאר קרבנות העצרת האמורים בתורת כהנים; מוספי העצרת.

א. וביום החדש פר בן בקר תמימים וששת כבשים ואיל... – ואילו בתורה נאמר בקרבנות ראש חדש שני פרים ושבעת כבשים. ודרשו ללמד שאם לא מצא שני פרים – מביא אחד, וכן בכבשים – מביא ששה, ואפילו כבש אחד מביא, ככתוב שם ולכבשים כאשר תשיג ידו. אלא שכל שאפשר מחזירים אחר כמה שיותר גם אם אין מצויים כולם.

בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמימים וחטאת את המקדש – והלא פר ראש חדש עולה הוא ולא חטאת. ופרש רב אשי, וכן הביאו מרבי יוסי בברייתא, שקרבן מילואים הוא זה, פר לחטאת. וכל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים – הא ישראל אוכלים?! – פרש רבינא: הואיל והותרו הכהנים באכילת מלוקה בקרבן העוף, הוצרך הכתוב להזהירם שלא יבואו ללמוד התר (בטעות. תוס') באכילת נבלה וטרפה.